

1-2
09

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ
ΕΚΔΟΣΗ

7^ο & 8^ο ΤΕΥΧΟΣ

άρθρο

ΕΝΩΣΗ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

<http://mspv.primarymusic.gr/mspv/>

ΜΟΥΣΙΚΗ ΣΕ ΠΡΩΤΗ ΒΑΘΜΙΔΑ

Η συμβολή του
εκπαιδευτικού υλικού
στην εκπαιδευτική
έρευνα και πράξη

ISSN 1790-773X

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΧΑΡΚΙΟΛΑΚΗΣ

Μουσική για παιδική χορωδία του Αλέκου Ξένου²

Αλέξανδρος Χαρκιολάκης
Μουσικολόγος

Υπ.Διδάκτωρ, Τμήμα Μουσικών
Σπουδών, Ιόνιο Πανεπιστήμιο
Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της
Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη»

Περίληψη

Ο Αλέκος Ξένος κατέλαβε τη θέση του στην ιστορία της έντεχνης νεοελληνικής μουσικής ως ο συνθέτης της Αντίστασης. Η ενασχόλησή του με τη σύνθεση έργων για παιδική χορωδία αλλά και τραγουδιών για παιδιά δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί τυχαίο γεγονός. Οι ιστορικές συνθήκες της κάθε εποχής, επέδρασαν καταλυτικά στην απόφασή του προς αυτή την κατεύθυνση, μία ενασχόληση που όμως φάνηκε να τον θέλγει και αργότερα καθώς επανήλθε σε αυτή άλλες δύο φορές στη ζωή του κατά την δεκαετία του '80. Τα τραγούδια για παιδική χορωδία μπορούν να χωριστούν χονδρικά σε δύο περιόδους: σε αυτά που γράφτηκαν κατά την περίοδο της Κατοχής και σε αυτά που γράφτηκαν προς το τέλος της ζωής του συνθέτη.

Στο συγκεκριμένο άρθρο θα επικεντρωθούμε στα έργα της πρώτης περιόδου και στη συνέχεια θα μας απασχολήσει ο τελευταίος κύκλος παιδικών τραγουδιών που είναι συγχρόνως και ένα από τα τελευταία έργα του συνθέτη.

Σκοπός μας είναι να καταδείξουμε το έργο του Αλέκου Ξένου σε σχέση με το είδος του τραγουδιού για παιδική χορωδία, να ανασύρουμε και να επικαιροποιήσουμε κάποια έργα που μπορεί να ενδιαφέρουν όσους καταπιάνονται με το παιδικό τραγούδι. Παράλληλα, θα προσπαθήσουμε να σκιαγραφήσουμε το ιδεολογικό υπόβαθρο που διέπει κάποια από αυτά. Τέλος, δεν μπορούμε παρά να επιμείνουμε στην ανάδειξη του παιδευτικού ρόλου αυτού του είδους σύνθεσης.

Λέξεις κλειδιά: Παιδική χορωδία, παιδικό τραγούδι, Αντίσταση, Κατοχή, Αλέκος Ξένος

Γεννήθηκε στην Αθήνα το 1977. Σπούδασε στο Πρότυπο Πειραματικό Ωδείο και στο Ελληνικό Ωδείο, απ' όπου αποφοίτησε με πτυχία Ωδικής, Αρμονίας και Αντίστιξης. Κατόπιν, σπούδασε στο Πανεπιστήμιο του Sheffield απ' όπου αποφοίτησε με Bachelor in Music και Master in Music στη μουσικολογία και τη διεύθυνση ορχήστρας. Διετέλεσε αρχιμουσικός της University of Sheffield Students Symphony Orchestra και βοηθός αρχιμουσικού στην Sheffield Youth Orchestra ενώ έχει διευθύνει όλα τα ορχηστρικά σύνολα του Πανεπιστημίου του Sheffield, την Ορχήστρα Δωματίου του Δημοτικού Ωδείου Πατρών και το Ελληνικό Συγκρότημα Σύγχρονης Μουσικής. Έχει πάρει μέρος με ανακοινώσεις του σε διεθνή και εγχώρια μουσικολογικά συνέδρια ενώ άρθρα του έχουν δημοσιευθεί ή επίκειται να δημοσιευθούν σε μουσικολογικά και γενικού ενδιαφέροντος περιοδικά καθώς και πρακτικά συνεδρίων. Εργάζεται στη Μεγάλη Μουσική Βιβλιοθήκη της Ελλάδος «Λίλιαν Βουδούρη» ως μουσικολόγος, ενώ είναι υποψήφιος διδάκτορας του Τμήματος Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου.

² Συντομευμένη μορφή του παρόντος άρθρου παρουσιάστηκε στο Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο για το Παιδικό Τραγούδι που διοργάνωσε η ΠΑΣΔΙΕΧΟΣ στην Αθήνα το 2007

Ο Αλέκος Ξένος κατέλαβε τη θέση του στην ιστορία της έντεχνης νεοελληνικής μουσικής ως ο συνθέτης της Αντίστασης, γεγονός που φυσικά δεν μπορεί να θεωρείται τυχαίο. Με το εμβληματικής σημασίας έργο του «Η Συμφωνία της Αντίστασης», αλλά και άλλα που πραγματεύονται το ίδιο θέμα, αφενός ανέδειξε μία από τις ιστορικότερες και σημαντικότερες περιόδους της νεοελληνικής ιστορίας της οποίας ήταν και ο ίδιος ενεργός συμμετέχων, αφετέρου καθόρισε την περαιτέρω καλλιτεχνική φήμη του ως συνθέτη, παρόλο που το έργο έχει παιχθεί μπροστά σε κοινό ελάχιστες φορές. Η ηχογράφησή του όμως από τον Ευθύμιο Καβαλιεράτο με την Συμφωνική Ορχήστρα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας διέσωσε το έργο από την λήθη³ και το παρέδωσε στους ερευνητές και τους μουσικόφιλους ατόφιο και εναργές.

Για αρκετά χρόνια η «Συμφωνία της Αντίστασης» αποτελούσε ένα από τα λίγα δείγματα δουλειάς του Ξένου που μπορούσε ο ενδιαφερόμενος να αναζητήσει και να ακούσει ώστε να διαμορφώσει μία, έστω και, αποσπασματική άποψη περί του έργου του συνθέτη. Όμως ο Ξένος ήταν συνθέτης 120 έργων και όχι μόνο ενός. Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του καταπιάστηκε με διάφορες φόρμες και μορφές σύνθεσης ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι η φωνή ήταν ένα από τα αγαπημένα του μουσικά μέσα, αφού συνέθεσε αρκετά έργα για χορωδιακά σύνολα ή σόλο φωνή ή και τα δύο.

Η ενασχόλησή του με τη σύνθεση έργων για παιδική χορωδία αλλά και τραγουδιών για παιδιά δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί τυχαίο γεγονός. Οι ιστορικές συνθήκες της κάθε εποχής, όπως θα δούμε παρακάτω, επέδρασαν καταλυτικά στην απόφασή του προς αυτή την κατεύθυνση, μία ενασχόληση που όμως φάνηκε να τον θέλγει και αργότερα καθώς επανήλθε σε αυτή άλλες δύο φορές στη ζωή του κατά την δεκαετία του '80.

Τα τραγούδια για παιδική χορωδία μπορούν να χωριστούν χονδρικά σε δύο περιόδους: σε αυτά που γράφτηκαν κατά την περίοδο της Κατοχής και σε αυτά που γράφτηκαν προς το τέλος της ζωής του συνθέτη. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι τα έργα που γράφτηκαν κατά την πρώτη περίοδο είχαν όλα ως θέμα τους τον πόλεμο. Η ιδεολογική φόρτιση πρέπει να θεωρείται δεδομένη αν αναλογιστεί κανείς και τις τεταμένες συνθήκες της εποχής. Άλλωστε, σχεδόν όλα τα έργα του Ξένου εμφορούνται από ιδεολογική πνοή, μιας και ο συνθέτης τους ήταν ένας βαθύτατα πολιτικοποιημένος άνθρωπος με ιδέες και πιστεύω τα οποία υποστήριζε σθεναρά, πάντοτε όμως δίχως φανατισμό και ακρότητες. Ο Ξένος θεωρούσε ότι οι σοσιαλιστικές του ιδέες ήταν μονίμως παρούσες σε κάθε κοινωνική του πράξη, άρα και στην τέχνη του.

Επανερχόμενοι στα τραγούδια του για παιδική χορωδία θα επιθυμούσαμε κατ' αρχήν να επικεντρωθούμε στα έργα της πρώτης περιόδου. Εδώ σημειώνουμε ότι ο Αλέκος Ξένος διετέλεσε υπεύθυνος μουσικού εκπολιτισμού του ΕΛΑΣ (Χαρκιολάκης, 2006, σ. 175) για ένα ικανό χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια της παραμονής του στην Ελεύθερη Ελλάδα.

Κατά τη διάρκεια των ετών της Κατοχής ο Ξένος συνέθεσε τα παρακάτω έργα για παιδική χορωδία:

³ Αλέκου Ξένου *Συμφωνικά έργα* Ευθύμιος Καβαλιεράτος, Συμφωνική Ορχήστρα της Ελληνικής Ραδιοφωνίας. Ένωση Ζακυνθίων ΖΙ/361/92. Στο CD περιλαμβάνονται και τα έργα *Σπάρτακος* και *Ο Διγενής δεν πέθανε*

1. *Τα ελληνόπουλα το λένε* (1943-1945) σε στίχους Γεράσιμου Σταύρου για μονόφωνη παιδική χορωδία με σόλο φωνή και πιάνο. Το τραγούδι αυτό προέρχεται από την, άτυπη, συλλογή με τίτλο *Τραγούδια που γράφτηκαν στη περίοδο του εθνικοαπελευθερωτικού μας αγώνα* (Μπουκουβάλας, 2003, 169 - 170).
2. *Ο πρώτος αντάρτης ή Μανώλης Γλέζος* (1942) σε στίχους Στάθη Πρωταίου. Το έργο αυτό τραγουδιέται είτε από ανδρική είτε από γυναικεία είτε από παιδική χορωδία (Μπουκουβάλας, 2003, σ. 175).
3. *Ζήτω τα Αετόπουλα ή Ύμνος των Αετόπουλων* (1944) σε στίχους Γεράσιμου Σταύρου (Μπουκουβάλας, 2003, σ. 175).
4. *Τ' Αετόπουλα το λένε* (1944) σε στίχους Γεράσιμου Σταύρου (Μπουκουβάλας, 2003, σ. 175).
5. *Παιδικά Τραγούδια* (1944) σε στίχους του Βασίλη Ρώτα. Πρόκειται για κύκλο δεκαπέντε παιδικών τραγουδιών για παιδική χορωδία και πιάνο (Μπουκουβάλας, 2003, σ. 176).

Από την απλή ανάγνωση και μόνο των τίτλων των παραπάνω τραγουδιών κανείς αντιλαμβάνεται την θεματολογία των περισσότερων. Το αντιστασιακό τους περιεχόμενο είναι προφανές και αυταπόδεικτο.

Σημαντικό θα ήταν να θυμηθούμε εδώ το σύνθημα της ΕΠΟΝ από την εποχή εκείνη: *Πολεμάμε και τραγουδάμε*. Η μουσική χρησιμοποιούταν ως μέσο για την αναπτέρωση του ηθικού των αγωνιζόμενων. Ο Ξένος, αλλά και άλλοι συνθέτες της εποχής, έγραψαν αρκετά αντιστασιακά τραγούδια, ενώ αξίζει να σημειώσουμε ότι δύο από τα τραγούδια ήταν γραμμένα για την νεανική αντιστασιακή οργάνωση Αετόπουλα⁴. Ο Ξένος, όπως αναφέρει και ο Χάρης Σακελλαρίου «ίδρυσε στις Κορυτσάδες, την έδρα της ΠΕΕΑ, την πρώτη κι ίσως τη μοναδική για τα ελληνικά πράγματα χορωδία από παιδιά και μάλιστα παιδιά χωρίς καμία μουσική μόρφωση ή προπαίδεια- που πρόφτασε κι έδωσε κάμποσες συναυλίες στο ορεινό και μακριά από κάθε πολιτιστική εκδήλωση χωριό» (Σακελλαρίου, 1983, σ. 86). Μάλιστα σε αυτή την χορωδία ο συνθέτης είχε χρησιμοποιήσει ως μαέστρο ένα παιδί δέκα ετών με το όνομα Μιχάλης, γεγονός πραγματικά εντυπωσιακό και ρηξικέλευθο.

Τα τραγούδια αυτά είχαν, θα μπορούσε να πει κανείς, διττό ρόλο: απ' τη μια την αναπτέρωση και την χαλύβδωση του ηθικού, από την άλλη την παιδείωση των παιδιών της εποχής, τα οποία λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν δεν είχαν πολλές ευκαιρίες καλλιέργειας.

Εδώ θα θέλαμε να επισημάνουμε μια υποψία μας η οποία συγκεντρώνει αρκετές πιθανότητες να αποδειχθεί αληθινή: πολλά από τα τραγούδια που αναφέρονται από τον Διονύση Μπουκουβάλα στον κατάλογο έργων του Αλέκου Ξένου δεν προσδιορίζουν το είδος της χορωδίας που πρέπει να χρησιμοποιηθεί. Αυτό αφήνει αρκετά μεγάλο πεδίο ερμηνείας από την πλευρά του ερευνητή, αφού είναι σχεδόν σίγουρο ότι οποιοδήποτε διαθέσιμο σχήμα της εποχής είχε την ευκαιρία να τα τραγουδήσει, άρα και παιδικές χορωδίες. Τα έργα αυτά άλλωστε διέπονται από απλές και εύκολες μελωδίες. Ίσως λοιπόν το ρεπερτόριο για την

⁴ Η οργάνωση των Αετόπουλων αφορούσε παιδιά μέχρι 15 ετών. Ήταν η οργάνωση - προθάλαμος πριν από την ένταξη στην ΕΠΟΝ.

παιδική χορωδία της εποχής που είχε δημιουργήσει ο Ξένος να ήταν ευρύτερο από αυτό που πιστεύουμε.

Τελευταίο από τα έργα για παιδική χορωδία εκείνης της περιόδου είναι η συλλογή τραγουδιών σε ποίηση Βασίλη Ρώτα, τα οποία εκδόθηκαν το 1946 από τις εκδόσεις του Πανελληνίου Μουσικού Συλλόγου. Ο Ξένος και ο Ρώτας είχαν συνεργαστεί και σε άλλες δραστηριότητες στα πλαίσια του αντιστασιακού αγώνα, με σημαντικότερη όλων τη συνεργασία τους στις θεατρικές παραστάσεις που δίνονταν σε διάφορες πόλεις και χωριά από τον περιοδεύοντα θίασο του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ που είχε δημιουργήσει ο Ρώτας. Πρέπει να προσεχθεί ότι τα εν λόγω τραγούδια διαφέρουν από τα άλλα της ίδιας περιόδου γιατί δεν εμπεριέχουν πολεμικά ή αντιστασιακού τύπου νοήματα αλλά αντίθετα στόχος είναι το άγγιγμα και το ερέθισμα της παιδικής ψυχής. Όπως αναφέρει και ο Φοίβος Ανωγειανάκης: «Η μικρή συλλογή παιδικών τραγουδιών του Αλέκου Ξένου πάνω σε στίχους του Βασίλη Ρώτα μπορούμε αδίσταχτα να πούμε πως έρχεται να καλύψει ένα κενό, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην προσπάθεια που γίνεται τελευταία για την κατάλληλη πνευματική τροφή του παιδιού. Το χαρακτηριστικό στην εργασία του κυρίου Ξένου, είναι (sic) η αυθόρμητη και απλή μελωδική γραμμή, που δίνει στα τραγούδια μία δροσερότητα τόσο σύμφωνη στο πνεύμα και στο ύφος τους» (Ανωγειανάκης, 2005, σ. 617 - 618). Παρακάτω, ο Ανωγειανάκης αναφέρεται και στο ελληνικό χρώμα που ενυπάρχει σε αυτά τα τραγούδια. Καλό θα ήταν οι δάσκαλοι μουσικής να δουν και να μελετήσουν τα εν λόγω τραγούδια καθώς είναι πιθανό να προκύψουν πολλαπλά οφέλη για τους μαθητές. Άλλωστε, γνώμη μας είναι ότι μία από τις πρώτες συστηματικές προσπάθειες για τη δημιουργία παιδικού τραγουδιού δεν αξίζει να βρίσκεται εκτός ρεπερτορίου.

Διερευνώντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των εν λόγω τραγουδιών που γράφτηκαν κατά τη διάρκεια της Αντίστασης, διαπιστώνει κανείς ότι πρόκειται για έργα που χαρακτηρίζονται από απλές μελωδίες, εύκολο να εντυπωθούν στο μυαλό των χορωδών και οι οποίες είναι έτσι γραμμένες ώστε να έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Ο Ξένος εκείνη την εποχή έκανε ουσιαστικά τα πρώτα του βήματα ως συνθέτης και πολλά από τα συνθετικά του ευρήματα διέπονται από τις ωδειακές του κατευθύνσεις και επιρροές. Παρόλα αυτά τα συγκεκριμένα έργα δείχνουν το δρόμο που θα ακολουθήσει ο συνθέτης αργότερα. Συγκρινόμενα με τις ύστερες συνθέσεις του Ξένου μπορούμε να διαπιστώσουμε τις κατευθυντήριες γραμμές, την κατοπινή του εξέλιξη και ωριμότητα η οποία προκύπτει αργότερα ως φυσικό απότοκο.

Μετά από μία μακρά περίοδο αποχής από την σύνθεση τραγουδιών για παιδική χορωδία, ο Ξένος επανήλθε στο είδος αυτό στη δεκαετία του '80, όπως προκύπτει από τον δημοσιευμένο κατάλογο έργων του. Πρόκειται για τα *Παιδικά Τραγούδια* σε ποίηση Χάρη Σακελλαρίου Ο Χάρης Σακελλαρίου (1923 - 2007) ήταν παιδαγωγός ενταγμένος από νωρίς στο ΕΑΜ. Συνεργάστηκε με τον Μιχάλη Παπαμαύρο στη δημιουργία του αναγνωστικού της ΠΕΕΑ (Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης) για την Ε' και Στ' τάξη με τίτλο *Ελεύθερη Ελλάδα*. Μετά τον πόλεμο υπηρέτησε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση σε διάφορες θέσεις, ενώ συνέγραψε και πλήθος άρθρων για ζητήματα εκπαίδευσης. Διετέλεσε διευθυντής της ετήσιας έκδοσης «Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας» (ανώνυμο άρθρο, Ριζοσπάστης, 2/2/2007, σ. 20). Τα τραγούδια αυτά, όπως αναφέρεται και στην χειρόγραφη παρτιτούρα, ολοκληρώθηκαν από τον συνθέτη στις 16 Μαρτίου 1983 (Μπουκουβάλας, 2003, 178 - 179). Η ημερομηνία και το έτος σύνθεσης οφείλει να προβληματίσει τον ερευνητή. Ο λόγος είναι ότι ο Σακελλαρίου σε αφιερωματικό άρθρο του αναφέρει ότι κατά τη διάρκεια του χειμώνα 1943-4 γνωρίστηκε με

τον συνθέτη και έγιναν φίλοι και συνεργάτες. Ο Ξένος παρέμεινε μαζί με τον Σακελλαρίου περίπου ένα μήνα κατά τη διάρκεια του οποίου «μελοποίησε και όσα ποιήματά μου περιλαμβάνει το έργο του *Παιδικά Τραγούδια*» (Σακελλαρίου, 2005, σ. 582). Φυσικά δεν μπορούμε να είμαστε απόλυτα βέβαιοι ότι πρόκειται για το ίδιο έργο, παρόλο που ο τίτλος ομοιάζει. Οι επιμελητές της συλλογής εύστοχα εντοπίζουν το ζήτημα (Ξένος, 2006) αλλά δεν παίρνουν θέση όσον αφορά την περιοδολόγηση και ένταξη του συγκεκριμένου κύκλου στα έργα που γράφτηκαν είτε στην περίοδο της Αντίστασης είτε αργότερα για τον απλούστατο λόγο ότι τα παλαιότερα τραγούδια από την περίοδο της Αντίστασης δεν σώζονται, τουλάχιστον προς το παρόν. Αν θα θέλαμε να προβούμε σε κάποια διαισθητική και ίσως κάπως παρακινδυνευμένη εκτίμηση θα λέγαμε ότι ο συνθέτης είναι πιθανόν να είχε αρχικά συνθέσει κάποια μουσική πάνω στα ποιήματα του Σακελλαρίου. Αν δεχθούμε αυτό το γεγονός θα πρέπει να θέσουμε ως έτος σύνθεσης του εν λόγω έργου τον χειμώνα του 1943-44. Ο Ξένος, όπως καταμαρτυρεί και στα αδημοσίευτα απομνημονεύματά του, έχασε δύο φορές το προσωπικό του αρχείο κατά τη διάρκεια των ετών του πολέμου. Είναι πιθανό λοιπόν η συγκεκριμένη παρτιτούρα να βρισκόταν ανάμεσα σε αυτά που χάθηκαν και το 1983 να ανασυνέθεσε από μνήμης όλο το έργο. Βέβαια είναι αναμφίβολο γεγονός ότι τα συγκεκριμένα τραγούδια διαφέρουν σε καλλιτεχνικό βάθος από τα τραγούδια που με βεβαιότητα γνωρίζουμε ότι γράφτηκαν την περίοδο της Κατοχής. Αν δεχθούμε λοιπόν τον ισχυρισμό ότι τα τραγούδια του Σακελλαρίου μελοποιήθηκαν αρχικά τον χειμώνα του 1943-4 τότε δεν μπορούμε παρά να δεχθούμε και ότι η τελική τους σύνθεση και επεξεργασία φέρει όλα τα χαρακτηριστικά της ύστερης γραφής του Ξένου, την οποία είχε πλέον με στιβαρό τρόπο διαμορφώσει στη δεκαετία του '80. Όπως και να έχει πάντως το ζήτημα, γεγονός είναι ότι σήμερα τα συγκεκριμένα τραγούδια είναι διαθέσιμα στους διδάσκοντες και τους διευθυντές χορωδιών για να τα χρησιμοποιήσουν εποικοδομητικά. Τα τραγούδια αυτά περιλαμβάνονται σε μία συλλογή μαζί με τον κύκλο παιδικών τραγουδιών σε ποίηση του Γιώργου Μουρέλου στον οποίο θα αναφερθούμε παρακάτω, η οποία κυκλοφόρησε το 2006 από τον Σύλλογο Δασκάλων και Νηπιαγωγών Ζακύνθου «Διονύσιος Σολωμός» σε επιμέλεια Διονύση Σεμιτέκολου και Διονύση Μπουκουβάλα.

Ο τελευταίος κύκλος παιδικών τραγουδιών που θα μας απασχολήσει είναι συγχρόνως και ένα από τα τελευταία έργα του συνθέτη. Οι στίχοι είναι του Γιώργου Μουρέλου (1912 - 1993), ο οποίος διετέλεσε καθηγητής της Συστηματικής Φιλοσοφίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Τα ποιήματα γράφτηκαν στα τέλη της δεκαετίας του '40 ή στις αρχές της δεκαετίας του '50 επ' αφορμή της γέννησης της Αλίκης, κόρης του Αλέκου και της Άννας Ξένου. Ο πρωτότυπος τίτλος της ποιητικής συλλογής ήταν *Τα τραγούδια της μικρής Αριέλλας*. Ο Ξένος τελείωσε την μελοποίησή τους στις 30 Νοεμβρίου 1988 και τα αφιέρωσε στον Γιώργο Μουρέλο. Πρόκειται για οκτώ, συνολικά, τραγούδια για μονόφωνη παιδική χορωδία a cappella. Το χαρακτηριστικό στοιχείο των συνθέσεων αυτών του Ξένου είναι για άλλη μία φορά η απλότητα και η μελωδικότητα. Το συναισθηματικό στοιχείο είναι ξεκάθαρα παρόν γεγονός απολύτως κατανοητό αν αναλογιστεί κανείς την αφορμή για την συγγραφή των ποιημάτων. Στα συγκεκριμένα τραγούδια ερχόμαστε και πάλι ουσιαστικά «αντιμέτωποι» με τον ώριμο δημιουργικό οίστρο του συνθέτη.

Επισημαίνουμε ότι εκτός από την έντυπη έκδοση των παραπάνω τραγουδιών εκκρεμεί και η έκδοση και κυκλοφορία τους σε CD, η οποία αναμένεται. Όταν αυτή η πρωτοβουλία ολοκληρωθεί ο ενδιαφερόμενος θα μπορεί να έχει μία πληρέστερη εικόνα των δύο αυτών έργων.

Μετά την παρουσίαση όλων των έργων που έχει συνθέσει ο Αλέκος Ξένος και τα οποία αφορούν τα παιδιά θα είχε ενδιαφέρον να αναρωτηθούμε για το κατά πόσον αυτή η μουσική είναι «διδασκτική» ή «εκπαιδευτική». Για τα τραγούδια που προέρχονται από τη δεκαετία του 1940 μπορούμε σχετικά εύκολα να αντιληφθούμε τον εκπαιδευτικό τους, σε συνάρτηση φυσικά με την χρήση τους για την τόνωση του φρονήματος, χαρακτήρα. Ο συνθέτης γράφει με σκοπό τα τραγούδια του να χρησιμοποιηθούν από χορωδίες αετόπουλων ανά την Ελλάδα. Ως μουσικός σίγουρα θεωρεί τη μουσική ως μέσο καλλιέργειας και μόρφωσης, ως αναπόσπαστο μέρος της δημιουργικής διδασκαλίας. Είναι μάλλον δύσκολο να διαφωνήσει κανείς με τον παραπάνω ισχυρισμό. Για τα τραγούδια του σε ποίηση Βασίλη Ρώτα είναι εμφανέστατη η χρήση τους και γίνεται ακόμη διαυγέστερη η χρησιμότητά τους μετά την ανάγνωση του κειμένου του Φοίβου Ανωγειαννάκη. Τα τραγούδια που προέρχονται από τη δεκαετία του 1980 (οι επιφυλάξεις μας σχετικά με την περιοδολόγηση των τραγουδιών σε ποίηση Χάρη Σακελλαρίου παραμένουν) είναι πλέον καλλιτεχνήματα. Πρόκειται για τραγούδια που απευθύνονται σε παιδιά που έχουν κάποια μουσική εμπειρία και ο Ξένος δείχνει να τα γράφει με γνώμονα το γεγονός ότι η μουσική εκπαίδευση στην Ελλάδα έχει μπει σε κάποιο συγκεκριμένο δρόμο. Δεν είναι τραγούδια «εισαγωγικά» για την παιδική χορωδία. Πρόκειται για τραγούδια που απαιτούν γνώσεις, κυρίως από τους διδάσκλους και μαέστρους παιδικών χορωδιών που θα κληθούν να τα διδάξουν και να τα διευθύνουν. Φυσικά αυτό δεν αποκλείει την χρήση τους στο δημοτικό σχολείο. Άλλωστε τα παιδιά πλέον διδάσκονται συστηματικά μουσική από το δημοτικό. Τελικά, μάλλον καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι τα τραγούδια και των δύο περιόδων έχουν σαφέστατο παιδευτικό χαρακτήρα και προσανατολισμό. Η διορατικότητα του συνθέτη και η ικανότητά του να μπορεί να αφουγκραστεί τις ανάγκες της εποχής κάνει να ξεχωρίσουν οι παλαιότερες συνθέσεις από εκείνες της δεκαετίας του 1980, όμως δεν μπορούμε παρά να δεχτούμε ότι όλα αυτά τα τραγούδια έχουν και μία σαφέστατη εκπαιδευτική χροιά που δεν πρέπει να περνάει απαρατήρητη.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ό,τι προσπαθήσαμε να καταδείξουμε το έργο του Αλέκου Ξένου σε σχέση με το είδος του τραγουδιού για παιδική χορωδία. Στόχος μας δεν ήταν να προβούμε σε αισθητική, καλολογική ή επιστημονική ανάλυση των παρουσιαζόμενων έργων. Σκοπός μας ήταν να ανασύρουμε και να επικαιροποιήσουμε κάποια έργα που μπορεί να ενδιαφέρουν όσους καταπιάνονται με το παιδικό τραγούδι. Παράλληλα, προσπαθήσαμε να σκιαγραφήσουμε όσο συντομότερα γινόταν το ιδεολογικό υπόβαθρο που διέπει κάποια από αυτά. Τέλος, δεν μπορούμε παρά να επιμείνουμε στην ανάδειξη του παιδευτικού ρόλου αυτού του είδους σύνθεσης. Όπως ελπίζουμε να αποδείχθηκε περίτρανα, η Ελληνική μουσική δημιουργία έχει πολλές πτυχές που περιμένουν τον ενδιαφερόμενο να τις ανακαλύψει.

Βιβλιογραφία

- Δημητριάδου, Μαρία (2002). *Πολεμάμε και τραγουδάμε*. Αθήνα: Πανελλήνια Ένωση Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης.
- Μαχαίρας, Ευάγγελος (1999). *Η τέχνη της Αντίστασης*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ξένος, Αλέκος (χ.χ.). *Απομνημονεύματα*. Αθήνα: αδημοσίευτο χειρόγραφο.
- Ξένος, Αλέκος (2006). *Παιδικά Τραγούδια*. Ζάκυνθος: Σύλλογος Δασκάλων και Νηπιαγωγών Ζακύνθου 'Διονύσιος Σολωμός'.
- Ξένος, Αλέκος (1946). *Παιδικά τραγούδια σε ποίηση Βασίλη Ρώτα*. Αθήνα: Μουσικές Εκδόσεις Πανελληνίου Μουσικού Συλλόγου.

Σακελλαρίου, Χάρης (2003). *Η παιδεία στην Αντίσταση*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Σακελλαρίου, Χάρης (1983). *Η παιδική λογοτεχνία στην Αντίσταση*. Αθήνα: Σύγχρονη Εποχή.

Τζεμπίνος, Στέλιος (2000). *200 χρόνια μουσικής ζωής στη Ζάκυνθο*. Ζάκυνθος: Ιδιωτική Έκδοση.

Αλέκος Ξένος. Στο Καλογερόπουλος, Τάκης (1998). *Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής από τον Ορφέα έως και σήμερα* (Τόμος 4^{ος}). Αθήνα: Εκδόσεις Γιαλλελή.

Περιοδικά

Ανωγειανάκης, Φοίβος (2005). Για τα παιδικά τραγούδια του Αλέκου Ξένου. *Επτανησιακά Φύλλα*, τόμος ΚΕ, 3 - 4, 617 - 618.

Ανώνυμο άρθρο (2007, 2 Φεβρουαρίου). «Έφυγε» ο ΕΑΜίτης παιδαγωγός Χάρης Σακελλαρίου. *Ριζοσπάστης*, σελ. 20. Πρόσβαση στις 8 Φεβρουαρίου 2009, από <http://www1.rizospastis.gr/story.do?id=3904403&publDate=2/2/2007>.

Μπουκουβάλας, Διονύσης (2003). Κατάλογος έργων Αλέκου Ξένου (1912 - 1995). *Μουσικολογία*, 18, 165 - 207.

Σακελλαρίου, Χάρης (2005). Η συνεργασία μου με τον Αλέκο Ξένο *Επτανησιακά Φύλλα*, τόμος ΚΕ, 3-4, σελ. 582 - 583.

Σέρρας, Διονύσης (επιμ.) (2005). Αφιέρωμα στον Αλέκο Ξένο. *Επτανησιακά Φύλλα*, τόμος ΚΕ, 3-4, 407 - 660.

Σέρρας, Διονύσης (επιμ.) (2006). Αφιέρωμα στον Αλέκο Ξένο. *Επτανησιακά Φύλλα*, τόμος ΚΣΤ, 1-2, 169 - 180.

Χαρκιολάκης, Αλέξανδρος (επιμ.) (2009). Αφιέρωμα στον Αλέκο Ξένο, *Μουσικής Πολύτονον*, 32.

Χαρκιολάκης, Αλέξανδρος (2006). Η καλλιτεχνική και αντιστασιακή δραστηριότητα του Αλέκου Ξένου κατά τα έτη 1940-1944. *Επτανησιακά Φύλλα*, τόμος ΚΣΤ, 1-2, 170 - 176.

Χουλιανός, Σταύρος (1996). Ο αγωνιστής συνθέτης Αλέκος Ξένος (1912 - 1995). *Μουσικοτροπίες*, 3 - 4, 64 - 71.

ΜΟΥΣΙΚΗ
ΣΕ ΠΡΩΤΗ
ΒΑΘΜΙΔΑ

ISSN 1790-773X